

SZILÁGYI ISTVÁN

Messze túl a láthatáron



SZILÁGYI ISTVÁN (1938) Kolozsvár

Amikor azon csikorgó tél derekán az enyéimet látni végre hazamehettem, ott-hon kiderült, hogy asszonyom közben, négy vagy öt nappal az én érkezésem előtt útra kelt azzal, hogy engem a fejedelem táborában megkeres, mivelhogy én odavárom őt...

Értetlenül álltam a nyövedi portánk verandájának küszöbén, a ház népét s gyermekeinket pedig valami dermedt riadalom bénította a hírre, hogy anyjuk, a tekintetes asszony nem ért el engemet.

– Elkerülték volna egymást? De hiszen a méltóságos asszony ma már az ötödik napja, hogy útra kelt; mindjárt, ahogy a tekintetes úr levelével az a hadbelinek látszó futárember ideérkezett...

Végtére is miféle ember volt az, akinek a tekintetes asszony az első szavára útra készülni kezd, még ha a tekintetes úrtól hozná is a levelet? A Wajtha gyermekekre: az igen megemberesedett fiunkra meg a két, igen serdülőcske leányra özvegy Szamossyné, a vagyonából kiforgatott nemesasszony viselt gondot; a portánk hátsó traktusának: a szekérszínnek s az istállók tájékának meg az udvarbíró volt a mindenes gazdura. Először őket fogtam vallatóra: miféle embernek látszott a jövevény? Milyen rendbéli, milyen korú, milyen viseletű? Számoljanak utána pontosan: mely napon, milyen tájt érkezett ide? Láták-e még a portán, avagy a környéken valaha? Az nem derült ki valamiképp, amíg itt volt: a tekintetes asszony valóban ismerhette-e? Milyen lovai voltak, s azokon milyen szerszám? Mennyi időt töltött a nyövedi portánkon a tekintetes asszonyra várakozva? Mikor indultak; s azt, hogy merre, látta-e valaki? A tekintetes asszony milyen készültséget vitt magával, s milyen útravalót?

Aztán csak álltam a széles verandán.

Szamossyné fázósan húzta össze magán a kurta bundát, s megrendülten próbált válaszolgatni nekem. Közben a hátsó konyhából köszöntésemre előnyomult a terebélyes szakácsnénk, és sápiózott egy rendet a hír hallatán, hogy a tekintetes asszonynak nyoma veszett. Mindeközben az udvarbíránk próbálta eligazítani s részint tető alá terelni az én kíséretemet: a lovakat s a hadbeli legényeket, akiket külön gonddal válogatott össze a fejedelmi sereg egyik főstrázsamestere.

Hogy miféle embernek látszott az a futárféle, akinek szavára a tekintetes asszony útra kelt? Inkább a vitézi rendből valónak, s nem közbelinek. Olyan előlvalóféle... Bajszos, mint az ilyenek, és szálás, erős termetű: köpönyeg, csizma, süveg, minden rajta lévő holmi meglehetősen...

– S ez mikor volt? Milyen napra esett az ittjárta, a jövetele?

– Mikorra is...? Tán öt nappal ezelőtt. Igen, aprószentekkor volt ez, tekintetes úr... Úgy reggeliben, ahogy megvirradt... Olyan tájt állt meg a nagykapu előtt...

– Milyen lovai voltak?

– Egy ló volt; semmi vezeték... Annak a nyergében ült, le se szállt, úgy rugdosta meg a kaput.

– Mire ti beengedtétek...

Részlet a szerző készülő könyvéből, amely az idei Könyvhétre jelenik meg.

– Hogy, ugye, úrfélének látszott... Vagy inkább vitézfélének. Elsőül Gábor Julis szaladt ki a házból, a fiatalabbik cseléd, ő engedte be, ijedtibben. Az meg, az a lovas ember tova itt bent állt meg a lovával a veranda előtt. Közben nagy reszketve Szamossy nagyságos asszony is előkerült, neki mondta aztán ez az ember, hogy „levelet hoztam az úrtól az úrasszonynak; kerítsétek elő”... Szamossyné hívta a tekintetes asszonyt, őt aztán köszöntötte ez a futárféle ember, s mondta, mi járatban, vagyis hogy a tekintetes úr hírével jött, mire a tekintetes asszony beinvitálta. A jövevény végre leszállt a nyeregből, de a lovat nem bízta se az udvarbíróra, se a lovászfúúra, aki közben az istállóból előmerészkedett; a kantárszárral odakötötte a tornácfeljáró korlátjához, s indult volna a tekintetes asszony után. Csak közben az udvarbíró, mivel a nyereg mögött zabostarisznyát nem látott, rákérdezett a jövevényre, ne vigyék-e hátra a lóállásba a paripát, szívesen megabrakoltatnánk... mire a jövevény nagy harapósan azt mordulta: hagyják a nyavalyába, ne foglalkozzanak vele. A tekintetes asszony a jövevényt a verandáról nyíló minden es nagyszobába vezette, Szamossyné, aki napközben nagyobb részben itt tanyázott, illendően megkérdezte: a vendéget megkínálhatják-e valamivel, majd, hogy az tagadólag rándított a fején, magukra hagyta őket. Kijövet annyit még megfigyelt: a tekintetes asszony a szétnyitott levéllel a kezében háttal fordult a bejárat ajtajának, s ekképp a jövevénynek is.

– Hanem azt igen furcsálltuk – kezdte újra nagy akkurátusan Dobrai –, hogy engem a tekintetes asszony miatyánknyi idő múltán megint csak hívatott azzal, hogy állíttassam elő a kisebbik szánt, nézessem meg, hogy annak a talpai, ülési rendben legyenek, hozassam fel a tiszta ládát a hátsó ülés alól, hogy ő csomagolhasson mihamarabb. Erre én egyet-mást bátorkodtam megkérdezni tőle: oszt’ mikor indulnának tekintetes asszonyék? Mire az úrnők azt mondta: mihelyst útra készen leszünk. S hát ma meddig mennének tekintetes asszonyék? Na, erre a válasz igen kurta-furcsa volt: ameddig oda nem érünk!

– Osztt lenne még egy gond, ezt már csak fél szóval mertem mondani – emlékezett aztán ama „aprószentek” készülődésre immár a botosispán –, meg kéne nézessük a patkolókováccsal a kisebbik hókaderest, annak a patáira tétettünk volt jégpatkót, s hogy az lazult-e meg...

– Nézessék – mondta a tekintetes asszony –, igyekezzenek!

– Osztt hányan kísérik a tekintetes asszonyékat? Kettő ül, ugyi, a bakon; lovas az ugyan kettő vagy három legyen.

Erre megszólal a vitézféle ember, aki jó ideje ott állt szótlan a tornácszegletén, s igen elnézett a fejünk fölött:

– Na, abból egy szál se...

– Kísérő nélkül? – álmétkodtunk.

– Egy szál se – mondta megint.

– Csak nem a tekintetes asszony fogja hajtani a szán elé fogott két lovat?

Erre nem szóltak. Mintha a jövevény ember kevésszavúsága közben átragadt volna a tekintetes asszonyra is.

– Erre aztán, hogy ilyen ripsz-ropszra menni készültek, tán még meg is nyugodtunk, gondolván: ha se kíséret, se vezeték lovak, de még a szán bakjára egy ostoros legényt se akartak, ez hátha azért van így, mert nem mennek messzire. Hiszen ha ilyenkor elindulnak, kivált, ha toronyiránt mennek a befagyott lápon, tavon, akkor még akár napvilág eljuthatnak Tasnádig, de akár Nagykárolyig is.

– Az ember, ugyi, szívesen szabadul a bizonytalantól még gondolatban is – mondta a botosispán, Dobrai.

Annyit azért még megkérdeztem tőle: mit gondol, ez a kemény kiállítású katonaféle ember járhatott-e még nálunk ezelőtt, s hogy ismerős lehetett-e erre mifelénk?

– Itt a portán nem, amióta én itt forgolódom, s tekintetes úrék a kúria gondját reám bízták, és a többi itt szolgáló népségtől se hallottuk, hogy látták volna. Igazából csak az a meggondolkozató, hogy reggeliben már itt strázsált a kapu előtt, miszerint valamiképp csak ide kellett találnia; holott arról se hallottunk, hogy kérdezősködött volna, miként találja meg itt a kúriát.

Dobrai uram aztán újfent nekibátorodott:

– Én osztán szóltam az istállóbeli legénynek, húzzák elő a szánt, szerszámozza fel a lovakat, a hátukra terítsen pokrócot, s míg indulnának, addig is járassa az udvaron, hogy szokják ezt a farkasordító hideget. Aztán vártuk, ha a tekintetes asszony elkészült, indulhassanak. De arra már nem kellett soká várni, szólt, hogy az utazóládát vihetjük, azt aztán eligazítottuk, s odakötöttük a szán hátsó ülése alá; a fiatalabbik minden es leány lehozott egy kosarat, tele a tekintetes asszony utazóholmijával: meleg bundát, báránybőrrel bélelt lábzsákot, jó forma rókabőr kucsmát, vállára Szamossyné finom, sötét hárász kendőt terített; felsegítették a szán karos-hátas ülésére. Közben a jövevény ember a maga lován úgy felnyergelve megigazította a hasaljhevedert, lazított a sügyelőn, odavezette a mi befogott lovainkhoz, gyeplőjétől hozzáhurkolta a befogott lovaink kantárszarához ráhagyósan, hogy szélhámosként elég szabad futása legyen, majd fellépett a szán hágsóján, s az első ülésen megfészkelte. Én, ahogy induláshoz készült, nyújtottam neki az ostort, elvette, tétovázott, mintha nem tudná, mihez kezdjen vele, aztán lefektette a lába alá, miközben mi kinyitottuk a kaput.

– Nagyon megnézték kegyelmetek azt a jövevény embert – mondtam. – Mintha egyvégtében arra készültek volna, amióta hazavártak, hogy azt a jöttmentet lefeshessék nekem...

– Igyekeztünk, tekintetes úr, mert, ugye, az első perctől látszott, hogy ez valami ritka madár lehet...

Megkérdeztem, ez a hívatlan vendég induláskor mit kezdett a páros pisztolyaival (holott azt sem tudhattam, hogy ilyesféle mordályokkal föl lett volna szerelve).

– Hogy a pisztolyokkal?... Ott hagyta a nyeregkápa jobb s bal oldalán..., csak valahogy úgy igazította oda, hogy ne himbáljanak.

S hogy kétségem semmi ne legyen a megfigyelés akkurátus voltában, még hozzátette:

– Ezt akkor láttam meg, amikor a kengyeleket valahogy föl igazította a nyereg fölé, s ott azokat egymáshoz bogozta, hogy ne csüngjenek le, s ne csapdossák a lú vékonyát.

Aztán felszöktem, s hagytam az udvar népét, hiszen a nehéz útból érkezett hadbéliék várták, hogy gondomba vegyem, hogy végre fedél alá kerülhesenek. Hiszen mindeddig nekik kellett arra ügyelniük, hogy nekem a másfél napja tartó hazaúton bajom ne essen, s szükségét ne lássak semmiben. Szavamam lesték, kedvem keresték. Merthogy őket, az én kíséretemet a Pater Patriae engedelmével az udvari had egyik főstrázsamestere válogatta, s indította útnak velem, azon kemény meghagyással, hogy engem szolgálván reám mindenben gondjuk legyen.

Amikor hátra indultam az udvaron, kiderült, közben az én nagy fiam vérbeli gazdája mindazon népeknek, kik a házunk táját szolgálják, már arra is volt gondja, hogy a lovak nyakába tele zabostarisznya kerüljön, s az én fáradt kísérim mielőbb harapnivalóhoz jussanak addig is, míg Mocsojáné a hátsó nagy konyhában majd vacsorához terít. Így aztán a lányaimmal is eltölthettem egy kevés időt. Hogy ezek után valamelyest megcsendesedve, ám annál kitaróbban újra elkezdjem kérdegetni Szamossynét, kérvén, igyekezzék minél tüzetesebben visszaemlékezni mindenekelőtt a tekintetes asszony útra készülődére, s arra, hogy nejem ismerhette-e a jövevényt régebről is, vagy most láthatta először.

– Olvasván a levelet, amit ez a futárféle ember hozott, örvendett neki? Rögvest el is kezdett készülődni, vagy tétován?... Az nem lehetséges, hogy várta volna, s előre összerakta az úti holmiját? Borús kedve lett asszonyomnak, vagy megvidámodott? A gyermekkel hogyan szólt indulás előtt? Mint hagyatkozott a házbelieknek, a cselédeknek? Mit mondott, mennyi ideig lesz oda? Abban nem látszott kételkedni, vajon neki szól-é a levél?

– Miért kérdez engem úgy a tekintetes úr arról a futárféléről, mintha azt a levéllel nem maga küldte volna hozzánk? De hogy a kérdésére is megpróbáljak válaszolni: a tekintetes asszony az ember jöttére meg nem vidámodott, keveset szólt, annyit se, mint szokott, de borús rosszkedve se lett. Hogy aztán azt az embert milyen lélekkel s kedvvel fogadta a mi asszonyunk, én azt nem tudom. Nem tudhatom!

Mintha azt a lovas a levéllel ugyan biza nem is a tekintetes úr küldte volna ide, mondta Szamossyné egyszeriben keserves méltatlankodón. És igen: a tekintetes asszony, amíg készülődött, végig határozottnak látszott, mint aki tudja, mi történik körülötte s vele... És igen: mielőtt elindultak volna, bement a lányokhoz, oda én is vele, nemigen abajgatta őket, nem is nagyon búcsúzkodott, senkitől.

Közben igen megelégteltem a saját faggatózásomat, hisz azzal, ahogy Szamossynét vallatóra fogtam, éreztem, végül magamat keverem gyanúba. Az asszony közben mégis újra kezdte: ha ne adj' isten, ez a porta gazdátlan marad, mihez kezdünk nélküle... Hiszen itt minden tőle függött, rajta állt... Csak most kezdjük látni, hogy mennyire... Mióta magunkra hagyott... Szerettem volna azt mondani Szamossynénak, hogy az asszonyomat ne kezdjük el máris temetni.

– Az első napokban arra is gondoltunk, hátha elmentek a tekintetes úrral fölkeresni az odakinti rokonságát. Igaz, bennem az első pillanattól ott rágott a kétség, az aggodalom, hogy olyan furcsa volt s hamari az elmenetele. Hogy aztán mára megérkezzék a tekintetes úr, és itthon keresse az asszonyát... És minket faggasson, hogy vele mi lett.

Aztán, mintha egyszeriben szükségét éreztem volna, hogy hallhassam a saját hangomat, azt kérdeztem az asszonytól: „annak a futárféle embernek volt-é kardja?” Én azt nem tudom, mije volt, mije nem, tőlem ne kérdezzen efféleket a tekintetes úr, mondta fáradt, keserves hangon Szamossyné. De később valahogy meggondolta magát: „nem, nem volt kardja, ezt tudom biztosan...”

Nem bántam volna, ha most már végre magamra hagy. Merthogy az ő értetlenkedő visszakérdezései mindinkább arról tanúskodtak, hogy én az ő szelíd inkvizíciózása közben magamat árulom el. Holott mindvégig igyekeztem elhallgatni előle, hogy ide, a mi portánkra én semmi vitézféle lovas embert sem levéllel, sem levél nélkül nem küldtem...

– Na, én megyek, lássam, a lányokkal mi van – mondta Szamossyné. – Te tekintetes úr is nézzen be hozzájuk, igen várnák, hogy együtt legyen velük.

Miután az asszony magamra hagyott, egy ideig azt hánytam-vetettem, talán jobb lett volna, ha a házam népének megmondom, hogy én sem lovas embert, sem attól levelet nem küldtem ide. Ám ezt miért tegyem? Hogy rémüldözve máris azt kezdjék latolgatni: vajon rablók, útonállók prédájául estek, avagy farkasok tépték szét őket? Garázda martalócok áldozatává lettek? Hol, merre lehessen keresni őket? Portyázó rácsok dulásáról errefele nemigen hallani.

Aztán újra azon a lovas, kétpisztolyos katonafélén gondolkoztam. Az honnan tudhatta, hová kell a feleségemért eljönnie? Hol, merre találja Nyövedet, és ott a Wajtha-kúriát? Talán mégis járhatott valamikor mifelénk? Ismerhette valahonnan az asszonyomat? Ki tudhatná? Hajdan, amikor egybekeltünk, s ő eljött ide velem a Nyírmellék keleti rétségeire, alig tizennégy évesen, más tájjal, más nemesvilággal kellett ismerkednie. Amint ezt latolgattam, holmi hal-

vány reményfoszlányként az jutott eszembe: hátha az övéit látni kell útra, s azért jött érte a lovas ember, aki talán valami hadbéli rokona! Sohasem szívelte azt a mifelénk honos, darabos, de mégis atyafiságos, adjonistenes világot, ahol a jobbágy sem alázkodik. ...Itthagya volna Isten számában a gyermekeket, a kúriát? Aztán nagy restelkedvén ezen latolgatást is elvettem, hiszen tőlünk öt vármegyével odébbra, nyeregben törődve, szűkös készütséggel, ráadásul néhol császári hadak téli szállását kerülgetve sose juthattak volna el. Ezt hát elvettem. Aztán eszembe jutott, hátha miután visszamegyek, a fejedelmi kancellárián sikerül majd valamit kiderítenem. Ki tudja, ez a rogyant süvegű vitéz nem forgolódott, ügyködött-e a közelemben, nem ismert-é valamikortól, valahonnan. Talán abból az időből, amikor még nem tartoztam a fejedelem kegyeltjei közé. Vagy, lehet, valami rosszakaróm bízta meg azzal, hogy menjen, s galádul rászedve sietősen hozza el Nyövedről a feleségemet. A felbérelt olyan valaki is lehetett, aki régebről ismerhette asszonyomat.

Ahogy gyanakodásom idáig dagadt, újra eszembe jutott, hogy hiszen a jövevény nejemnek valamiféle levelet is hozott, mire ő az útnak egyből nekibátorodhatott... Ha ugyan mindez igaz, mert annak, aki a levelet hozta, vagy még inkább papírra, fóliásra vetette, annak mindenféle írásfajtához nagyon kellett érteni, ahhoz, hogy azzal becsaphassa, rászedhesse az asszonyomat. Ő ugyanis igen jól ismerte az én írásomat. Azokat az én félig szálkás, félig bögyös betűimet, amelyeket egykönnyen nem lehetett sem utánozni, sem másokéval összetéveszteni... Később a ház középső szobájába, a nagy nappaliba húzódtam, az akkor éppen „néptelen” volt, hallgattam egy ideig a hátsó traktusból felém lopakodó zajokat. Az udvarbíró közben leölette, megperzseltette s feldaraboltatta az egyik hízófélben levő malacot; Mocsojáné, az igen megtermett főszakácsné pedig a két konyhalánnyal eligazította hátul a hosszú konyha nagy asztalát, hogy azt majd körülülhesse a tekintetes úrral érkezett kényszerű vendégsereg...

Megpróbáltam elképzelni a feleségemet, amint vendégeket instál, s a konyhán dirigálja a pecsenyesütést. Ez oly képtelenségnek tűnt, hogy kis híján elnevettem magam. Gyermeklány termete szinte kérkedőn hírlelte, hogy más tájék szülötte. A Nyérmellék széles csípőjű fehérnepeitől, kiknek szakajtóforma a tompora, ez a törékenység igen különbözött. Amikor rendre megszülte a gyermekeinket, akkor döbrentem rá, hogy én, amióta egybekeltünk, vagy inkább amióta ismerhetem, egyvégtében valami furcsa, várakozó gyanakvással figyeltem: vajon képes lesz-e világra hozni utódokat. Közben, ami birtok vele jött három vármegyével odébb, majdhogynem megduplázta az én Wajtha-örökségemet. Aztán valami keserves, magam vallató nyavalya tört reám: mi van velem, hogy máris valahogy távolodón gondolok reá, mintha ő nem volna. Fél napja sincs, hogy megtudtam, miszerint ő egy ismeretlen hívására tova ment, és én máris temetem? Máris kezdi elrendezni az elmém, hogy egyedül maradtam? És máris sorakoztatja az olyan gyarlóságaimat, melyeket én ellenében követtem el? Hogy például, amikor asszonyom világra hozta a gyermekeinket, a fiút s a két leányt, én egyik születése alkalmával sem voltam a közelében. De hiszen nekem ő azt sohasem róta fel... Hogy én az elsőnek, a fiúnak a születése tájt még a császár kegyeit kerestem, aztán meg egyszeriben a fejedelemnek hódoljak, akinek rövid hónapok múltán már bizalmas szekretáriusa legyek... Emlékszem, nem sokkal azután, hogy ezen újabb tisztséget elfoglaltam, s megfordulhattam idehaza, Nyöveden is, a rokonságom a vármegye szomszédos udvarházaiból az én látásomra mind a kúriánkba gyűlt, hogy immár „járt-kött” jelesség lévén elmondanám nekik, ezen öldöklő kurucháborúról miként vélekedjünk, s hogy ők hagyják-é a fiaikat odasorakozni Rákóczi zászlai alá. Egyik nagybátyám azt kérdezte:

– Mátyás fiam, te mit tennél, ha már hadba hívható volna a fiad?

Erre én a vendégsereg elképedésére csak annyit mondtam:

– Még megérheti.

– Hogyan, hát ez meddig fog tartani? – kérdezte egy öreg szomszéd nagy méltatlankodón. Aztán jó időre csend lett. Majd az én ifjú asszonyom, aki ritkán szólt, ha a ráérős beszédű atyafiságból olykor néhány szomszéd nálunk rekedt, nos, ő azt mondta, részint évődőn, meg valahogy mentségemül:

– Mátyás jóformán azt se tudja, melyik gyermekünk mikor született.

Hangjában mintha megbújt volna valami szokatlan nagyasszonyos is...

Amint ez a ritka pillanat riadóztatni kezdte az emlékezetemet, az útnak eresztette a gyarlóságaimat számon kérő gondolataimat is. Olykor mintha a távolból való reá gondolás éltette volna számomra ezt a törékeny szépséget. Mintha képtelen lettem volna elhinni, hogy egy vagyok, egy lehetek vele. Sokkal lehetek adósa: egyre ezzel sarcolt a lelkiismeret. Igaz, asszonyi számonkéréssel sose közelített. Mi több, még fel is mentett, azzal bátorítván engem a kóborló életre: nem sietünk, eredj, hisz itt leszek én majd neked, csakúgy, mint te énnekem.

Odakint szökött a szürkület, sötétedett. Én meg csak hadakoztam a titokkal, amit immár sem megkerülni nem tudtam, sem félretaszítani magam elől.

Vastag bárányszőr ujjast vettem a vállamra, s újra kimentem a verandára. A ház eleje csendben volt. A tornác, ahogy tova botorkáltam az ablakok mögött, elevenedett. A vitézi népség a szánt, mely engem hozott, miután a havat letakarították, a szekérszínbe tolta, a lovaikat fedél alá terelték, a mindenes ispánunk aztán kísérőimet a hosszúházba instálta, ahol azok rendre a kecskelábú asztal lócáira telepedtek. Fegyverüket, nyergüket, összehajtott köpönyegüket rendben az átelleni fal tövébe sorakoztatták. E hosszúház másik hátsó sarkába az ispán apróbb kazalnyi szénát hordott, hogy mikor majd ezek a vitézek elpihenhetnek, kerüljön bár két éjszakára száraz holmi a derekuk alá. És minden történik a ház vendéglátáskor megszokott rendje szerint: a malac frissen sült pecsenyéje a vitéz urak tányérjaiba terült, aztán a lovászfű s a két konyhalány a pincéből nehéz korsó borokat hoztak föl, a katona vendégnép ezek után nagy ihatnám is lehetett. És végül: – Isten megáldja kendeket!

Az asztalfőn László fiam, mint ki a porta gazdája, ura, jöttömre felállt, elém igyekezett. Léptein, mozdulatain a hirtelen nőtt fiúgyermek esetlenségének semmi nyoma. Megragadom a két vállát, ám ő fejét hátraveti, dereka megfeszül, nehogy megpróbálnám magamhoz ölelni. Arcát fürkésztél számlálni próbálom éveit: valahol tizennyolc, tizenkilenc között...? Termetre velem egymagas. Szemöldökét összevonja, sötétbarna nézését vállatán függeszti rám:

– Jó anyánkkal mi lett? – kérdezi.

– A jó ég tudja – mondom.

– Az baj. Nagy baj, ha már a jó ég...

Mintha együtt érző távoli rokon nézne rám. Aztán, mint ki ha tovább rám figyelne, fölöslegesen apasztaná az idejét, lépett az udvarbírához, majd a derek Mocsojánét kérdezte: a vitéz urak tányérjába a hordós káposztavánkosra jut-e elegendő sült disznó java? A hosszúház megelevenedett zsongása tisztességtudó és furcsán idegen. Aztán valami bódult gazdátlanságérzet vallott: én mit keresek itt? De hiszen ez az én házam, Wajtha-porta. A mi portánk. Száz meg akárhány száz esztendeje. A tóság felénk eső része csakúgy, mint északon a Nyérmellék, keletre a lankás dombváll... Míg fél vármegyével odébb az Ólymosi birtok, s a szőlő a Magurán. Mozdulataim tétovák, a falnak támaszkodom: mintha egyben akarnám látni mindazt, ami a hosszúház vacsorás zajában történik... Valakinek parancsolni? Megkapaszkodni valami olyanban, amit természet szerint valami oktalan örökség jogán birtokolsz?

Azt, hogy a Fennvaló szava parancs, s ha kell, ítéletozó akarat, ezt akkor ott kezdtem érteni... Bár azt még nem sejtettem, hogy a nemes szándékot csakúgy, mint a gyalázatost, olykor ugyancsak a hatalom érvényesíti.



ELEKES KÁROLY, Le veritable Dragon Rouge, 1523, Lille, c-print;



ELEKES KÁROLY, Le veritable Dragon Rouge, 1523, Lille, rajzról homokfűjt üveglap



ELEKES KÁROLY, Spycorcum varázsvesszővel, mint a képzőművészet lehetséges műsája (A és B oldal)

Mindeközben a fiam szeme sarkából figyelhetett, talán elbizonytalanodott mozdulataim aggasztották, hozzám jött, s azt mondta:

- Apámnak le kéne pihennie.
- Beszédem volna az előljárával – mondtam.
- Az udvarbíróat küldjem érte, vagy megteszi az ostorosfiú is?
- Azt, amelyik hamarabb eléri, s megmondja neki, hogy mielőbb itt legyen. Szólni akarok vele.
- Ahogy apám rendeli – mondta a fiam, s az ostorosfiút elküldte az előljáráro után.

Amíg a falu bírása megjön, gondoltam, újra bemegyek a leánykáim szobájába. Szemükben, nézésükben hol számonkérést láttam, hol valami csillámló, tétova várakozást. Szamossyné, ahogy elnézte a körülem csivitelő leánykákat, megint törölgetni kezdte a szemét.

Mire én, már-már szándékom ellenére, újra kérdezetni kezdtem tőle, amit egyféleképp már délben is: mielőtt a tekintetes asszony elindult volna azzal a lovas emberrel, hogy emlékszik Szamossyné, útravalót, valami éleést készítettek-é?

– Én, tekintetes úr, semmi olyast nem láttam. A lónak se semmi abrakot... Ezért gondoltuk, hogy messzi nem mehettek. S hogy a tekintetes úr bizonyára valamelyik faluban vagy jelesb kúrián várhatja valahol. De ezt már beszéljük, tekintetes úr!

Közben a fiam értem jött, mondván: az előljáró a verandán várakozik reám. Nem értettem, mi végre ez a tartózkodás, igaz, mindig tisztességtudó volt, de ha ide hívtuk, nem ódzkodott átlépni a küszöbünk. Nemesembernek számított, előbbvaló is, mint az a parlagi bocskoros fajta. A családjuk ármálistát, igaz, a Bocskai-félét, dédapám, ha nem, annak is az apja igazította el, jó száz esztendővel ezelőtt nekik.

- Mivel lehetünk tekintetes urunk szolgálatára? – szólt, ahogy kiléptem.
- Kerüljünk bennebb – mondtam –, megvesz itt bennünket az Isten hidege.
- Elvolnék idekint, ha nem bánná a tekintetes úr. Nem szívest mennék most közibük – döccentett fejével a hosszúházban vacsorázó kísérem felé.
- Miért ne mennénk? – mondtam.
- Nehogy, ugye, behurcoljuk a dögöt. Az eddig minket csak-csak elkerült.
- Most értem kegyelmedet – mondtam –, a pestis híre hát ide is elért. Bár, ha eddig elkerülte a falut, tavaszig, amíg ez a csattanó hideg itt regnál, aligha kell a döghaláltól tartani.

– Azt mondja a tekintetes úr?

– Így valahogy mondják a doktorok. Menjünk be az én könyves házamba, ott nemigen járt ember fia fél esztendeje.

Az előljáró restelkedve ugyan, hogy lám, neki miféle gondja van, végül bejött az én szobámba. Enni nem kért, a fiam bort hozott be, azt elfogadta.

Elmondtam, mi a gondom, figyelmesen meghallgatott, de aztán nem az asszonyom elmeneteléről vélekedett, hanem azt kérdezte:

- Meddig tart még ez a hadakozás, tekintetes úr?
- Ezt maholnap se folytatni, se befejezni nem lehet – mondtam.
- Igaz, mi csak hallgassunk, eddig volt, ahogy volt ...
- Nagy veszteség, úgy tudom, eddig nem érte a falut.

– Olyan, hogy felprédálták vón, nem volt. Eddig égetés, öldöklés sem. De miért? Mert adtunk. Mert gondunk volt rá, ha jönnek, legyen. A jószág szebbjét kint bújtattuk, többnyire a tekintetes úrér erdeiben. A hitványából meg idebent is volt, ha ránk jönnek, azt vigyék. Meg oszt vigyázkodtunk. A templomunk tornya, hála Isten, elég magas, oszt nem is fatorony, onnan mindig kémleltem valakivel a határt. Embert, azt igen, veszítettünk, nem egyet, nem kettőt. Vót, amelyiknek hótt hírt hozták, sose láttuk többet. A másik sebes lett,

nyomorékon hozták haza. A harmadik meg alig javult, s pár hétre, hónapra rá már igyekezett is vissza a kuruc pajtásaihoz. Aki hadban forgolódott, az nem tud többet nyugton maradni.

Aztán előljáró uram mintha egyszeriben észbe kapna, hogy hiszen én nem a falu gondja miatt hívtam ma ide, hanem arról szeretném a vélekedését hallani, miként találhatnám meg Wajtha Orsolya asszonyt, a feleségemet, ő egyszer csak minden átmenet nélkül azt kérdi: „annyit sem tudnak tekintetes úrék róla, merrefele indult azzal az emberrel? Azt sem, hogy amikor az udvarról kimentek...?” Aztán kezdte ott, ahol a többi abbahagyta: át a Rezesen Kalota iránt, s tovább be Erdély fele nem volt miért, az se, hogyan, hisz arra az utak most járhatatlanok. Ólymos fele meg csak elmegy a tekintetes úr, hogy az öreg méltóságos asszonyt megnézzé. Aztán onnan fel Nagykárolynak, s tovább sokféle akkora a hó, hogy az utaknak néhol nyomuk veszett. Maradt hát itt a tóságon kifele a menet. Arra tova néhol úgy le van járva rajta a hó, mintha vert utat taposott volna rajta a szán. Merthogy aki most teheti, az arra tart.

– De hiszen ezt nem kell én mondjam, arra jöttek tekintetes úrék is ide fele. A múlt napokban odakint járván, láttunk ott nekiindulni olyan rakományt is, mint eddig soha. Két egymáshoz igazított, hatalmas szántalpra nagy rakás követ hegyeltek, s azt úgy kötötték jármos ökrök után. Tudott dolog, hogy odakint Nyérmelléken, ha templomot építenek, innen, a Rezesből viszik a követ, de eddig sose a tóság jegén. Most meg még nehéz tölgyfarönköt is láttunk vontatni talapzatnak harangláb alá. Mindent kitalálnak az emberek. Az egyik még öldököl, a másik meg már építené a templomot. Azt is mondják, hogy olykor mintha ágyúból lőnének, olyanokat dörren a jég, de csak mennek rajta, nem félnek, hogy beszakad. Holott eddig tán a szépajjuk sem látott ilyet. Hajdan a hószakadás is elmúlt másfél, két hét alatt, most meg a viharos szél néhol a kerítések tetejéig hordja fel a havat.

Aztán újra egyből hallgatott el, mintha restelné, hogy túl hosszúúra nyúlott a mondhatnékja, majd csendesen azt kérdezte: most mit szándékoz a tekintetes úr?

– Mit is? Úgy gondoltam, holnap hajnalosan megpróbálnék elmenni Ólymosig, lássam, anyám él-e, hal-e, majd ha egy mód lesz rá, esteledésig visszajönnék ide, Nyövedre.

– De, ugye, nem indul egyedül a tekintetes úr, viszen a vitézekből is? Mindenféle útonállókról, fosztogatókról hallani.

– Sokat beszélnek az emberek, ijesztgetik egymást. De a kíséremből legalább egyet magammal viszek. És vezetéklövet.

– Kettőt vagy inkább hármat, ha lehet, tekintetes úr.

– Aztán, ha Ólymost sikerült szerencsésen megjárjunk, megkérdezném itt szerte a népeket, hátha mégis látott vagy talált valaki olyan nyomot, ami bennünket eligazít.

– Én holnap, szíves engedelmükkel, Ólymosra mentükben nem tartanék tekintetes úrékkal, de holnapután, ígérem, a lép mentén is, meg akár be Szilágyba valameddig, szívesen méltóságukkal leszek. Na meg a faluban is tudakozódnék, hátha emlékezne valaki rá, akkor a tekintetes asszonnal a szán merre ment.

Örültem, hogy Balajti a környéket följárja majd velünk, azon meg inkább derültem, hogy végül hátratett kézzel hajolt meg, s köszönt el nagy sietősen, mert jaj, a pestis, jaj, a mirigy, a döghalál!

Hátramentem a hosszúházba, a kemence mellé húzódtam, melegedtem. A fiam rögvest odajött, kérdezte, Balajti mit mond.

– Mit mondhatna, hiszen itt most tőlem tudta meg, hogy miféle gondban vagyunk.





PAPP ILDIKÓ, Feltékenység (részletek)

– Igaz – legyintett, vagy inkább csapott bele a levegőbe –, s immár mi az apám plánuma?

– Holnap hajnalosan elmennék Ólymosra, estére talán sikerül visszaérem; azt sem tudom, nagyanyáttal mi van.

– Gondolom, nem vág neki az útnak egyedül. Ólymost égették, rabolták: ahogy mondják, sok nyomorúságot megért.

– Nem, nem indulok egyedül, ha ezen hadbeliekből kettő alá lovat adok, az megteszi. Na meg, ha te is velem tartanál...

– De hiszen én nem mehetek, kivált most, hogy... Ugye, érti, apám?

Értettem, hogyné: körbe a hosszú asztal mellett messziről jött férfinép vacsorázik s issza a borát, és ezek, mint kiderült, itt lesznek még két egész napig. A portának immár ő a gazdája, s hovatovább az ura is.

– Ezek, akik apámat vigyázzák, igen jó kiállításnak látszanak.

– Az udvari hadból valók. Maholnap már csak ők lesznek az olyan válogatott hadi nép, akikben, bármi történjék, megbízhatson a fejedelem.

– Nagy tisztesség, hogy mostanra apám mellé rendelték ezeket. Hát még, ha három vagy négy is apámmal mehetne...

– Miért riogassuk nagyanyáttal?

A hosszú asztalhoz léptem, s vártam, míg a vacsorázó hadi nép felém fordul, s elcsendesedik, majd föláll.

– Hajnalban Ólymosra indulok – mondtam fennhangon –, ahová kegyelmetek közül ketten kell, hogy velem jöjjenek. Estére vissza akarok érni Nyövedre. Azt, hogy ki legyen az a kettő, aki engem holnap elkísér, azt döntsék el, válasszák ki maguk közül kegyelmetek. Aki velem jön, az fegyveresen jöjjön; mindennel ellátva, ami táborban kelletik. Mindkét kísézőnek legyen felszerszámozott vezetéklova is. A párák hátára pokróc legyen.

Aztán egy feszes pillanat múltán, némileg emeltebb hangon:

– Jó éjszakát, kurucok!

Mire az ő válaszuk: – Jó éjszakát, tekintetes szekretárius urunk!

A fiamat mintha váratlanul érte volna ez a néhány, kimerevített katonahang, arcát félrebillentve nézett rám, mint mikor az ember fia örvend, ha kiderül, hogy a vele szemben álló megítélésében tévedett.

Miután nyugovóra tértem, nem latolgattam, hogyan fogok eljutni Ólymosra, s ott mi vár majd reám, helyett újra s mindegyre, agyam szakadtáig az asszonyom eltűnt körüli érthetlent faggattam. Közben tudtam, ha a múlt időnek nyomába akarnék szegődni, ahhoz végre feszes rendbe kéne raknom minden lehetőséget, minden feltételezhető. Annak az embernek például, aki az asszonyoméért ide jött, vagy annak, aki azt érte ide küldte, tudnia kellett, hogy azon napokban őt, az asszonyomat az ember majd minden bizonyosan itthon találja. Mint ahogy ez abban is bizonyos lehetett, hogy én azon időben semmiképp nem lehetek otthon. Ugyanakkor a levélnek, amit ez a jövevény lovas felmutatott asszonyom előtt, hitele kellett, hogy legyen. Tehát a levelet csak olyasvalaki írhatta, aki az én írásomat jól ismerhette. Az sem elképzelhetetlen, hogy asszonyom valahonnan, valamikorról ismerhette a jövevényt. Vagy ha nem is, de azt tudhatta, hogy valahonnan majd jönni fog érte valaki. Na és az sem lehetett titok előtte: ha az útra nem készítettek semmi eledelt, sem a lovaknak abrakot, délidő múltával nem juthatnak messzire. Ugyanakkor az nehezen érthető, hogy ruhaféléből, amint azt Szamossyné megfigyelte, miesnapikból csakúgy, mint az igen szépekből, a drágábbakból ládányit rakott a szán hátsó ülése alá.

Aztán azon töprengtem jó ideig, milyen furcsa is az én biztonságérzetem: ha a nálamnál erősebbek, mi több, hatalmasabbak közelében telnek a napjaim, soha eszembe nem jut, hogy engem valami baj is érhet, vagy holmi ármány keríthet hálójába. Holott előfordulhat, hogy olykor veszedelem leselkedjék reám, és bizonyára azokra is, akik hozzám tartoznak. ...Hogy én milyen öntelt, agyalágyult va-

gyok: öt, hat esztendeje szolgálom a fejedelmet, s eszembe nem jut, hogy az őrsége majd oly vizsla szemekkel figyel s őriz engem, mint a közelében megforduló többi tanácsosát vagy akár némely nagyságot a vezérei közül. Most pedig, amikor haza, Nyövedre indulván valahogy túlzottnak éreztem a számomra kirendelt őrizetet, eszembe nem jutott, hogy hiszen ez igazából nem csupán, s nem is igazán nekem szól, hanem általam olyan valakinek, aki akár a fejedelem terveit, szándékait is ismerheti. Vagy, ne adj' isten, oly valakik is előfordulnak a közelében, akiknek az elrablásával a vezér közelében lévők, ezek után én magam is, zsarolhatók legyünk.

Ettől óvjon az Isten bennünket!

...Az sem szolgál javamra, hogy a megtörténttel, jelen esetben azzal, hogy nejem hírem nélkül ment el, semmit nem tudtam kezdeni... Ráadásul alighanem az is természetem szerint való volt, hogy bármi történetet mindenkor okkal valónak akarok (próbálok?) tekinteni. Mi több, a történetet számomra örökké az okkalvalósága teszi élővé, valóssá, megismerhetővé, létezővé... Később, valahol már az álomárok partján egyszeriben csúfos, önemésztő kedvem kerekedett: ...sebaj, te kósza vándor, teremtesz majd olyan asszonyt magadnak, aki igazából sose volt, s így el sem veszítheted.

...Míg te, messzi ködben távolodó asszony, teremtesz majd olyan embert magadnak, aki immár sose lesz, s így el sem érheted...

Másnap Ólymoson nem fogadott harangszó, bár mire odaértünk, délre járhatott az idő. Kemény útnak voltunk utána, és ez várt ránk délután is, amennyiben megpróbálnánk estére viszontlátni a nyövedi kúriánk.

Ólymoson utcán haladó embert nem láttunk, bár nagy ritkán előfordultak a hóban lábnyomok. De élő sehol, még egy árva kutya se. Szerte a városban sokféle dülás, égetés nyoma. Ahol mutatkozott is némi élet, a házakat nagyobbreszt tél-túl szalmával, náddal, korhadó deszkával fedték. Tova a piac tájékán láttunk portákat, némely tehetősebbekét, ahol a háztetőre újonnan hasított zsindey került. Nagyszüleim portája, az Ólymosra negyven-, ötvenévenként áthonosodó Wajthák háza s birtoka a polgárnép telkein túl, a régi időkkel dacolva húzódik a Magura hóna alá. Aki erre térül, az még, ha zsákmányra lenne éhes, tán akkor sem azzal kezdené, hogy itt égő tűzcsóvát plántáljon az eszterhéj alá. Ami a portából az útra kilátszott, az itt-ott ütött-kopottnak, de amúgy sértetlennek tűnt; a nagykapu előtt megálltunk, én leszálltam a lóról, dörömböltem. Senki nem mutatkozott. A hóban jószág nyoma: reménykedtem. Aztán a kemény, nehéz csizmámmal rugdostam a kaput, hátha meghallják a döntéseket. Mire:

– Megállj, a rossz seb a pofátokat!

– Na úgy, na – biztattam az ismerősen nyekeredő hangot, mire a veranda felénk néző, bedeszkázott végén arasznyi rés nyílott, melyen kitolatott egy hosszú puskacső, aztán egy másik egész rövid.

– Nem lehetne azt a flintát s a mordályt rólunk félrefordítani? A végén még a bőrünk alá küld anyám fél marék aprított vasat...

– A másik kettő kiféle?

– Velem vannak, anyám.

– Na csak azért! Küldöm Ürögdi Mózsit, nyissa a kaput.

Jött is aztán az Ürögdi Mózsi nevezetű, igen természetes ember; a harmincas éveiben járhatott, fél lábára nyomorék, vagyis hát jobb térdétől kopogó faláb pótolta az elveszített igazit.

– Hát te mi a nyavalyát keresel itt? – fogadott ekképp anyám, miután belül kerültünk a nagykonyha ajtaján.

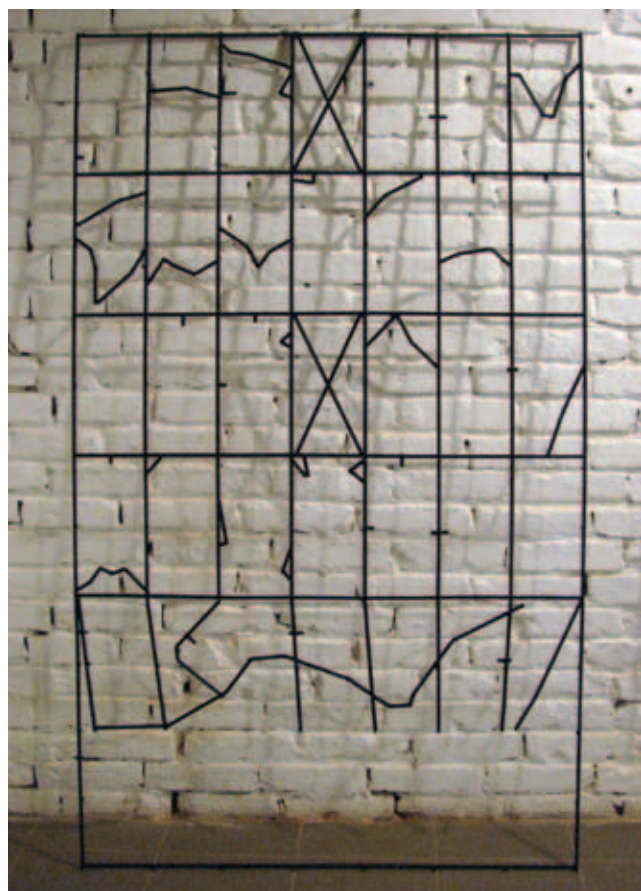
– Én... a feleségemet... keresem.

– Mért, megszökött?

– Ez jól kezdődik, ez az anyámféle faggatózás.



SZIGETI GÁBOR CSONGOR, Public_Art_Found (1-3.)



– Azért kérdelem így, mert manapság főleg szökötteket keresnek errefele. Te itt elég nekibátorodva rugdaltad a kaput, pedig újabban jobb házból se tudhatni, zörgetésre ki jön elő.

– Anyám hát nem csak ijesztgetésből hadonászik a puskáival.

– Lőjem el a lovad fülit? Akarod? Töltve van az mind a kettő, s felporozva, ahogy kell.

– Nem gondoltam volna, hogy apám még a puska használatra is megtanítja anyámat.

– Na hiszen, apád... Még hogy engem apád... Nyavalyát. Ez az Ürögdi Mózsi mutatta meg, a puskával mit lehessen kezdeni. Hogy lehet lőni vele.

– Ezek szerint a lábát a seregben lőtték el neki.

– Azt mondja, a seregben. Csak nem ellőtték, hanem lefagyott. Egyik lábán szétfeszlett a csizma, s az lefagyott. Ahogy mondja, mire fedél alá kerültek, a bal lába már nem volt az övé. De azt mondd: te itt most mit akarsz?

– Körbekerülnők a város környékét, hátha erre tértek, s innen föl a Kraszna mentén. Esetleg látta valaki őket, s ami igazán fontos volna: emlékeznek is reá. Vagyis hát reájuk: a szánra, amin az asszonyom ült, meg egy lovas emberre, hadbélire vagy olyasfélére, aki a szánt kísérte.

– Ilyesféle szán az elmúlt napokban, hetekben errefele aligha futkosott. Itt azt hiába keresitek. Maholnap ezt a tájékot a koldus, de tán még az útonálló zsviány is elkerüli, ha nem akar éhen veszni. Viselted volna gondját, vigyáztál volna rá.

– Hogy vigyázhattam volna? A táborba nem vihettem, vagy később a cancelláriára.

– Évszámra felé sem nézni egy asszonynak. Nem vitted te akkor sem magaddal, mikor még tehetted. Mielőtt megbolydult volna a világ. Fogadom, azt sem tudod, melyik gyermeketek mikor született. Az asszonyra figyelni kell... Ez meg ráadásul az a törékenyebb fajta volt... Azt sem tudod, hogy halt meg az apád. Pedig azóta egyszer még megfordultál Ólymoson.

– Kétszer biztosan, de lehet... háromszor.

– Na ugye! Nem tudod te, itt mi volt.

– De azt igen, hogy apánkat ott hagyta eltemetve a szérű fölötti kaszáló széliben.

– Azt láttad volna, hogy nézett ki ez a város, miután másodjára ütöttek rajta, s égették, dúlták, pusztították. Dehogyan vihettem én akkor oda, ahol a helye lett volna: a Wajthák sírja mellé, a templom mögé. Se koporsó, se végtisztesség. Örvendtem, hogy került valaki, akivel bár a sírgödröt megásattasam. Dehogyan bolygattam én azután. Nem akartam látni, hogy rakják lábába a csontját, a maradváit..., s viszik egy dombbal odébb, a templom mögé. Aztán hozattam rá egy jó öreg követ, akkorát, mint ez a kandalló, s rávésettem a nevit...

– Megnézném én azt a követ... Aztán ha legközelebb erre járok majd, felrója nekem anyám, hogy azt se tudom, hova van eltemetve apám.

– Ezt jól mondod, mert éppen így lesz.

– Arról mondjon valamit anyám, hogy jutott ilyen mostoha sorsra Ólymos. Az első időkben itt én is megfordultam, de akkor még ez a város állt a lábán valahogy.

– Amikor te még Gács várában vártad, hogy megnyúzzanak, itt már elkezdődött a haddelhadd. De akkor, a legelején ez igen ígéretesnek látszott. A fejedelem valami Újvárosi Szőcs János nevezetű, sokat látott öreg kolonélost ráküldött Ólymosra. Mikor az ott állt, hogy a várost kézhez vegye, a németeknek valami ravasz főtisztje szaporán összeterelte a java lovait és katonáit, mint akkor azt hallani lehetett, voltak azok több százan is, s elszaladt velük Szatmár fele. Ezeket egy ideig kergette az Ólymosra szállt kuruc; aztán hagy-

ták, fussanak. Fent vagy lent? A régideje megrozzant várban akkorra tán mindössze harminc, ugyan megvénhedt védő maradt. Hogy aztán ezek hogyan gondolták védhetni a düledező falakat? Kiderült, sehogy. Mint később hírllett, velük a rogygiant falak között egy makacs német kapitány is bent rekedt. Na, az az ostromra készülődő szedett-vedett gyalogkurucnak engedni sehogy se akart, hogy aztán a saját katonái megmejjesszék a nyavalyást. Erre annak az Újvárosi Szócs Jánosnak a rongyos kuruc vitézei körbevették a várat, s elkezdtek megmászni a düledező falakat. Mire a bent rekedt öreg hadfiak egyszerűen mind megadják magukat, majd valamennyien a kuruchoz pártolnak.

– Anyám honnan tudja mindezeket?

– Honnan? Nagyobbrészt apádtól. Na meg amikor elkezdődik valami olyan zajdulás, amilyen azelőtt tán sose volt, azt észbe veszi, s nem felejtí az ember. Hiszen akkor ezt fene nagy várakozás előzte meg... Hogy jön a kuruc, szabadulunk a némettől – meg ilyenek. Az ólymosiak csapra verték a hordót, levágtak negyven, ötven gödölyét, ujjongtak. Miközben a városi meg megyei előljáróság hirtelenjében szertefutott. Így hárult aztán apádra a köz gondja, miután akkor erre más nem vállalkozott. Aztán megkapta. Ha arra gondolok, hogy ez az ólymosi várostrom s e végház bevétele hogy ment végbe, akkor ez mindahhoz képest, ami az elkövetkező években ránk várt, játszi komédia volt, futó csetepaté.

– Csakhogy ennek – mondtam – akkor igen nagy fontossága volt, hiszen igazából tova azután kezdtek sereglenni a fejedelem táborába a kurucféle hadak. S hogy akkor ezek az erősségek egymás után kerültek a hatalmukba, ezzel mind nagyobb hírük lett. Olykor a legapróbb győzelmek is sokat érnek, kivált, ha egymást követik.

– Ezt te most olyan fene meggyőződéssel sorolod, mintha tárt karokkal vártad volna Rákóczit s a kurucait. Azt sem tudom, mi a rossz sebet kerestél Nógrádban – hát persze, az apósodék! –, hogy végül az ottani nemesekkel Gács várába rekedj te is, ahol aztán addig guzsorogjatok, míg csak el nem kezdtek az erősség kapuján zörömbölni a kurucok. Mire a benn szorult nemesek rögvést kítárják előttük a kaput, s hanyatt-homlok elkezdenek felesküdni Rákóczira. Kivéve téged, ugye? Mert te aztán nem szolgálsz homágiummal új nagyságot, ugye? Feltéve, ha erre nem kényszerítenek. A Rákóczi előtt esküt tevő társaid majd megnyúztak a makacskodásod miatt.

– Anyám itt jó ideje azt meséli rólam, amit én magamról igencsak tudok.

– Ahhoz, hogy mihelyt a tokaji táborban a fejedelem elé tuskoltak, egyből a hívéül szegődj. Merthogy te hűséges vagy, ugye? Az voltál mindig, s az is maradsz.

– Ezt nem úgy mondja anyám, mintha erényemnek tekintené.

– ...Az hagyján, hogy mikor gazdát cseréltél, nem egykönnyen tudták kicsikarni belőled a hűségesküt, ahhoz, hogy mihelyt ez meglett, mindjárt a kegyébe fogadjon új gazdád, a fejedelem. Na de én mára igazán csak annak örvendek, hogy mindezen igyekvésed még életben találta apádat. Mert neki ezzel minden vágya teljesült. Legszívesebben gyorspostát fogadott volna, hogy az naponta hozza a híredet. Hát még amikor nem kímélték azok, megtudta, hogy Rákóczi elküldöz más országokba is. Közben itt azt a hitvány várfoglalást követő örvendezés után alig telt el másfél, két hét, s máris keserves gyásznapok jöttek. Máig se tudom fölfogni, micsoda módját követi ez a háborúnak, ez a mai. Olykor reád ront nagy garral valamiféle kóbor sereg, azt se tudod, hová fuss, hová bújj előle; itt is volt olyan már akkor az elején, hogy váratlanul rátörtek Ólymosra, ráadásul épp kurucok, oszt mert előlük német futott tova, elkezdtek a várost pusztítani. Előbb a szélső utcákat égették, s úgy haladtak befelé; aki nem futott el idejében, azt gyilkolták egyre-másra, öreget, fiatal, asszonyt és gyermeket; nem kímélték azok a parasztot se, hát még a cigányt. De a pusztí-

tással alig haladták el a piacot, feldúlták mindkét templomunkat, csak előbb agyoncsapták az öreg iskolamesterünk. Aztán, mint aki jól végezte dolgát, továbbálltak. De ezek a dúlók akkor, lehet, azzal mentek el Ólymosról, hogy hagytak ők még ott prédára hányhatót. Aztán jó ideig azt se lehetett tudni, kicsoda ki torkának esik neki. Néha már azt hittük, ezek előre összebeszéltek, hogy a dúlásban nem zavarják egymást, úgy váltogatta egyik a másikat. Volt olyan, amelyiket szívesen köttettem volna fel a nyelvitől. De Jajdon a mi Ólymosunknál is többet szenvedett. Tavaly előtt a Szamoshat felől kerültek arra valami németek, na, azok nem érték be azzal, hogy a szertefutott város maradványát is megsarcolják, hanem tova, mikor már kapaszkodtak ki a Meszes alá, az erdő széléből egyszer csak visszanez a főstrázsamesterük, s észreveszi, hogy odalent a kálviniak templomának nem égett be a teteje, csak az eresztét kapdosta meg a láng. Éktelen haragra gerjedt, megállította a felfele kapaszkodó sereget, s visszakergetett a lovasokból, hogy menjenek, gyűjtsák meg újra, s végre égenség hamuvá, korommá a reformáltak templomát.

– Kitől tudja anyám ilyen szálára szedve még ezt is?

– Kitől? De hiszen mondtam. Apádtól. Ezt még mindig tőle. De hadd mondjam tovább.

– Meddig fogja ezt még tetézni, anyám?

– Miért? Az elmúlt öt, hat esztendőben mennyit ültél?... Na meg az, amiről itt beszéltünk, az csupán morzsája az egésznek. Hiszen itt máig emberek élnek, s meglátod, fognak is... Meg lehet tanulni a nyomorúságot. Csak az embernek néha az életébe kerül. Legtöbben a legelső dúlások idején pusztultak. Amikor még nem járta meg az eszünket, hogy itt most már bujkálásra, menekülésre kell készen lenni... Egyvégtében legyen, aki a templom tornyából, s ha az már elpusztult, akár a diófa tetejéről azt vigyázza, nem közelít-e a városhoz dúló vagy egyéb gonosz. És legyen rejteked, de ne a házadban, az erdő, mező felé. Legelőbb asszonyt, gyermeket menekíts. Ha félkótya falubolondja csoszog elő a kuckójából, azt told a dúlók elé, úgyse bántják, tartanak tőle. Disznót, juhot s egyéb jószágot, apró majorságot hagyd szertefutni, úgyis kerül össze majd belőle, ha múltán a veszedelem. És a tűz emésztette háztetőt náddal, zsuppal, zsindegyel gyógyítod, s ha majd újra katonák jönnek, most már tudod, miután harangot kondítottál, azok elől futni, rejtezkedni kell.

– Hanem a megannyi érthetetlen. Jönnek, pusztítanak, elfoglalják a várost, beveszik a várat, aztán továbbállnak, hadd sétáljon be utánuk, aki éppen erre jár. Emlékszem, apáddal beszéltük azután, hogy Zsibónál a német legyőzte a kuruc hadat. Ez, ugye, keserves veszteségek volt, s úgy látszott, a fejedelemnek meg is torpan Erdély felé minden igyekezete. Ahhoz, hogy esztendő múltán vagy talán később valamivel azt halljuk: Rákóczi épp most járja körbe annak a hajdani veszített csatának minden zegét-zugát, stációját, mert tudni akarja, hol mit vétett el annak idején a legyőzött serege. Mi erre apáddal csak hápogtunk, bámultunk nagy értetlenül: aki csatát nyer, az nem foglal azal országot vagy vármegyét? Igaz, már azokból is, akiket mi láthattunk, volt parádés, cifra népség meg szemétféle is. Na meg koncon osztozkodó haramiák: „adjál nekem is, marad neked is”.

– Ahhoz képest, amit anyám a sok nyomorúságról elmondott, meg amiket láthattam idáig jövet, Ólymoson a mi házunk meg a belsőség valahogy csak megmaradt

– Ez még mind apádnak köszönhető. Na meg annak is, hogy ez a kúria a lakottabb helyektől valahogy félrebb esik. Így aztán a máshonnan érkező, ha felénk tart, s meglátja ezt a Magura alá húzódó, magában álló, fene nagy házat, a tölgyfa kaput, a kövel kerített belsőséget, s ahogy kívülről, a front felől az ámbitus négy oszlopa a bejárat fölé ágaskodik, ettől, aki erre kerül, elbizonytalanodik. Hanem apád tudta, mikor a hadbeli népség ráront városra, fa-

lura, a jámbor lakos elszalad vagy bezárkózik, netán menti a javait, majd ha rátörnek s kézre kerítik, jajveszékel, öreganyját, kölykit menekítené, ha még volna hová. Míg apád valahányszor idegen zajgást hallott, ment, kitárta a kaput, s karba tett kézzel megállt a ház előtt: gyertek, lássam, kik vagytok, mit akartok! Ez a szokatlan fogadtatás rendszerint megtorpanította az érkezőt. Na meg apádon megéreztek, hogy nem akárki fia. Azt mintha már mondtam volna: amikor a kurucok a nyavalyás várat legelőször kézre kerítették, innen alispán, esküdt, minden pernahajder szerteszaladt. Apád meg a hívatlan vendégeknek elibük ment; így volt ez akkor is, ha a másíkok jöttek, azokkal beszélt németül. Végül aztán őt gondolták előljárónak. Apád tudta, ha valahová hadbeli népség érkezik, s ott valamennyi időre megállapodik, az mindjárt enni-inni akar. Legtöbbször azok perzselik fel a helyet, akik futnak is tovább. Igaz, miután egyiket is, másikat is asztalhoz instáltuk és szíves-láttuk, ez olykor megapasztott pincét, kamrát, de így legalább tudhattuk, ezen hívatlan vendégféléknek jobbára csak a nagyja került a kerítésen belül. Így aztán jutott is, maradt is. Apád, ha többen ránk jöttek, előgurított az elvénültebb hordócskáiból; még tán inkább a malacait sajnálta, azokból néhányat ilyenkor majd mindig nyársra kellett húzni. Annyi baj legyen, vigasztalta aztán magát, még mindig jobb, mintha nyársra húzott cigánypurdét süttetnének velünk. Fáradhatatlannak látszott, még komédiázni is volt kedve. Mintha veszítit érezte volna.

– De most már azt is mondja meg anyám, mi történt vele...

– Te itt közben engem hallgatván annyira meglelélhetted az Ólymost ért nyomorúságokat...

– Hogy anyám úgy gondolta, nem tetézi azokat tovább. Vagyis azt hallgatja el, ami nekem legfájóbb, s bizonyára a legfontosabb.

– Ez már akkor történt, amikor Ólymoson aligha találtál volna prédálni-, pusztítanivalót. De közben kiderült, az a szedett-vedett rongyos népség, mely minden eddigi rablófajzatnál mocskosabbnak, alávalóbbnak látszott, alighanem tudhatta, hogy itt már nem találni semmi pusztítanivalót; előreküldött az embereiből Ólymosra, hogy spionkodják, jöhet-é befelé a tolvajnépség zöme. Aztán, hogy a városkánkat néptelennek látták, hát jöttek. És nem vittek, hanem ami eddig sose fordult elő: hoztak. Na nem az elbújt ólymosinak, hanem maguknak. Nagy zajjal, ostorpattogatással behajtottak Ólymos piacára annyi rablott jószágot, amit a Nyérmellék felénk eső legelőin szedhettek össze, amennyi itt együtt tán sose volt, s elkezdtek egymás közt szétosztani a rengeteg jószágot. Van a piac közelében egy kovácsműhely, onnan egy fiatal segéd a szerszámaival előmerészkedett, na, ezek a rablók oda is állították, patkolja meg a zsengebb csikóikat, azok java négy fű, ha lehetett. Ez a legény olyan háromszázra becsülte az ide összerelt lovak számát, míg a tehenet, ökröt, borjat úgy négyszáz körülire... Aztán a prédán szerzett jószágból melyik-melyik a neki jutott részt külön terelte, s készült is indulni vele. A kovácslegény, miután fizetséget remélt, ment velük egy darabon. Na de apád! Úgy...

– Na, hátha végre csak sorra kerül. Azt anyám már mondta az elején, hogy elbúsulta magát. Holott ő aztán, mármint apám, ő aztán igazán nem volt az a búval bélelt fajta.

– Lehet, éppen azért... Apád, hogy az a tolvaj népség nem zörömbölt a kapun, holott hallottuk a kiabálásukat, gondolta, kimegy hozzájuk, s megkeresi a kolonélost vagy más főgazembert. A nyerge mögé odakötött egy butykost, ócskább borral telít, meg egy tarisznyában némi elemózsiát. Bent a nagy piac sarkán, ahogy mondják, odakiabált azoknak a haramiáknak: hol a gazdátok, máris hívjátok elő! Azok értetlenül meredtek rá a kemény szó hallatán, aztán a vezérükhöz vezették. Apád, ahogy mondják, ezzel a főrablóval hamarost szót értett; hogy aztán majd fél napig velük maradjon, vagyis mindaddig, míg szedelőzködni nem kezdtek, hogy továbbinduljanak. Biztos akart lenni abban,

hogy ezek elmennek, s inkább együtt poroszkált azzal a lótolvaj vezérrel, míg a városból kiértek. Ólymosújfalú határában aztán elköszönte egymástól, még mintha atyafiságosan, mondta az a kovácsfiú, ahonnan aztán apád hazaindult, kerülgetve a jószág fölverte port. Már itt járhatott a város közelében, mikor néhány a többtől lemaradt, gyalogosan botorkáló részeg marhahajcsár jött szembe vele. Ezek közrevették a lovon ülő apádat, az egyik kitépte a kezéből a kantárt, a többiek lerángatták a nyeregből, még a lába is elmarjult, amint a kengyelből a csizmája kifordult, ő a lóról leesett. Hogy aztán a köpönyegét is elvegyék, s még az ujjast is lekapdossák róla. Na meg fejről a süveget. Végül az a semmi nép még meg is rugdosta. A lova igen jóindulatú pára volt, a hátára hárman is felkapaszkodtak a nyavalyások, de apád a nyeret s szerszámot jobban búsulta, mint a lovat. De azt ne hidd, hogy mindezen nyomorúságot úgy rendjén, szálára szedve elmondogatta nekem. Nyavalyát. Hanem miután valahogy hazakerült, s én kérdezgetni kezdtem, mi, hogy történetetted vele, ő arra rábólintva igenelt. Ezekből rakom én most össze neked azt, ami arról a nyomorúságról tudható. Még a kovácslegény is elmondott egyet s más, meg a fiúk, akik hazasegítették.

Anyám mindezen gyalázatot valami távoli, száraz, kopár, rezzenetlen hangon sorolta elő.

– Végül hogy került haza? Anyám valami fiúkat emleget, akik segítettek rajta... S aztán mi lett?

– Mikor a marhahajcsárok meglepték Ólymost, ezek a legénykék kint bók-lásztak a határban, s a zshivajt hallva nem mertek hazamenni. Lehúzódtak a Kraszna-part égerfái s bokrai alá. Aztán ahogy a zaj, a lárma elült, loppal kezdtek előmerészkedni s jövögetni a város felé. Azok találtak rá apádra, úgy szakadt ingben ült ott, s dideregve kapaszkodott – ahogy mondták – a csizmája orrába, s azon erőlködött, hogy ne kelljen az út porába hanyatlania. Na, azok a fiúgyermekek talpra segítettek valahogy, s hazatámogatták szegényt. Közünk aztán az a félszavú bólogatás, beszélgetés, hogy mi lett a lóval, a boros butykossal, a szakadt köntössel... De miután azok a fiúk a pitvarba besegítették, nem akart tovább lépegetni, a háts ládára roskadt, s már csak nézett engemet. Mintha a tekintetével akarna megtámaszkodni az én két hitvány vállamon. Egyszer csak látom, félrebillen a feje, s dől a háts láda karfája felé... és ennyi... Miféle háború ez, te Mátyás? Ez a mi szegény Ólymosunk, miután a mindenféle dúlók kétszer, háromszor is végigtiporták, hogy aztán mindannyiszor megpróbáljon talpra állni, majd, amikor már-már úgy látszott, a nyomorúságból valahogy kilábalunk, gyülevész, lótolvaj népség furkósbottal, fejszenyéllel törjön reánk.

– Hosszú időbe, évekbe, hónapokba telik, amíg a hajdani, szertevert katonavilágból együtt lépő hadak formálódnak – mondtam elbizonytalanodva; azt ugyanis kerültem volna, hogy anyám a tőlem hallottakat kioktatásnak vegye. Ám ő erre nagy megértőn bólogatva azt mondta:

– Ez, látod, így lehet. Hiszen már annak idején, amikor a fejedelem a seregekkel Zsibó fele vonult, igen összeszedett volt a hadi nép. Pedig micsoda mocskos idő volt, az eső naphosszat esett, emlékszem, apád kiment elibük. Hát, még ha azt megérte volna, amikor itt tova kísértétek Vásárhely fele, hogy fejedelmükké vagy királyukká fogadják az erdélyiek is meg a mindenféle székelek.

– Anyám honnan tudta meg a mi vonulásaink idejét?

– Ugyan... Hiszen nem rohantatok ti akkor: még azon második menet alkalmával a fejedelemnek sátrat is vertetek lennebb a Kraszna mezején, de mekkorát. Gondoltam, hátha szakítanál bár egy fertály órányit, hogy megnézhessd, velünk mi van, de aztán nem bántam, hogy nem jöttél, ha már apád nem láthat, minek gyere.

– De hiszen anyámnak azt sem volt honnan tudnia, hogy én akkor a fejedelem kíséretében itt megyek tova. Hacsak meg nem érezte vagy álmodta.

– Na ugye, szép nagy marha ember az istenadta, mármint a fejedelmetek. És az is igaz, hogy akkor ott már olyan parádés hadi nép kísérte, hogy az mesebe illene. Na de ezek is, akik veled ide jöttek, úgy ki vannak marhálva, olyan köpenyeg rajtuk, olyan süvegük, Na meg a kardjuk fényes markolatja, hogy bámulni való. Látni rajtuk, hogy mindenük megvan, s hogy rendtudók.

– Az udvari hadból valók – mondtam –, s annyira rendtartók, hogy kora hajnaltól, amikor Nyövedet magunk mögött hagytuk, étlen, szomjan kísérek engem, s azt hiszem, ők is, csakúgy, mint én, várják, lesik, hátha megszánna bennünket anyám némi harapnivalóval s egy kupa borral, hogy kibírjuk valahogy, míg majd visszaérünk Nyövedre...

– Te jó ég! Hiszen ti ma egyvégtében úton voltatok – szörnyülködött anyám, de a szíveslátással egyelőre nem sietett.

Úton voltunk, s úton leszünk, közben máris apadni kezd a délután... Holott én, mint ideérkezésünkkor mondtam, szerettem volna körülügetni Ólymost s a Kraszna mentét is egy darabon. Kinéztem a verandára, hadbeli kísérom a lovainkkal valahová istállóba húzódhattak, a féllábú mindenek szolga talán gondjukat viseli. Anyám aztán körberikójtotta a házat s az udvart, hogy miféle dolog étlen-szomjan itt tartani az egyetlen szál méltóságos fiát meg az őt kísérő vitéz urakat. Hisz ezen a portán még soha senki nem éhezett. Van rendszeren kifagyott tokaszalonna, hagyma és hordós káposzta, és van füstölt csülök meg Isten nyila. És jobb híján rozskenyér.

– A vendég urak elébe tiszta abroszt; és ide ültök mellénk ti is.

Mintha egy falat békeidő köszönt volna ránk.

– És igyekezzetek, mert a két vitéz úrnak Ólymost ma még körbe kell nyargalnia. De legelőbb a pincéből bort hozzatok. Bakatort, járdoványt? Melyikből legyen te, Bagjos – szólt rá egy igen zsenge legénykére, aki elég felszegen somfordált elő.

– Legyen bakator. Az most a tisztultabb – mondta a fiú.

– Akkor azt hozzad. Két butykost. Még itt vagy?

Közben az asszony, aki a háztáj mindenek gazdájának látszott, a két hadfit a hosszú asztal mellé tessékeltte szembe anyámmal s velem. Aztán odahúzódott még egy fiatal leányzó is, oly otthonosan ültek asztalhoz, mintha közőnk tartozó családtagok lennének. Csak a féllábú ember állt felénk fordulva, s várta, hogy szólítsa anyám.

– Kegyelmed miért nem ül le velünk, Ürögdi uram? Hogy megpihentetné a lábát...

– Az mán, hogy, ugyi, fából van, úgyse fárad el. Hanem Csomoréktól jött a fiú, hogy azt az üszőbornyút, amire alkudott volna az apja... Kint áll a szegény kölyök a tornácfeljáró előtt, várja, hogy a tekintetes asszony mit mondana.

– Miféle alku lehet, Ürögdi uram, amikor a vásárlónak garasnyi pénze sincs?

– Hát ez az. De fogadkoznak, hogy meghálálják, meg hogy mihelyst valami pénzmag mutatkozna... Csak most igen híjával vannak. Tán még a betevőnek is.

– Hogy került az a fiú hírünk nélkül kerítésen belül?

– Gondolom, úgy, hogy lopakodva. Körbe a kertek alatt... Hogy, ugye, ha a bornyút vihetné, ne botoljon senkibe. 'Szen tudja a tekintetes asszony, milyen haramiavilág van itt.

– Menjen, Ürögdi uram, s mondja meg neki, hogy húzza a faszára, és vigye azt az üszőt.

Erre két vitézem szemernyit lesunyta a fejét; a ház népe viszont, akárha észre se vette volna, anyám adakozó kedvében miként rendelkezik.

– El nem hinné a tekintetes asszony, hogy ezeken a Csomorékon most mennyit segített – mondta aztán Ürögdi uram, aki, úgy látszott, a háztájon a legtekintélyesebb. Ezek után az asztal végéhez húzódott, hogy a lába csonkjára felszjajazott mankót maga elé tolhassa az asztal alatt. De a falatozásunk végeztével is ő állt föl elsőnek, összekulcsolta a kezét: erre mi, többiek is vele mondtuk az asztali áldást, hogy „Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott! Ámen.” Az asztaltól szerteszéledt a falatozó népség.

– Anyám, azt hiszem, nem jól kommandírozta el ezeket az én kísérőimet, hiszen mindjárt érkezésünk után mondtam, hogy én velük akarom bejárni Ólymos környékét, hátha valami nyomra lelnék.

– Miféle nyomra? Dehogysis találsz te itt nyomot! Nem láttad idefele jövet, micsoda hóba temetett világ ez?

– De mi azért csak idetaláltunk valahogy... Na meg közben az embereimmel mégis körbejárjuk Ólymost.

– Körbe hát. Hogy lássa az itteni nyavalyás népség, micsoda emberek fordulnak meg a portánkon. Nem tudjátok ti azt, milyen világ van itt.

Az ablakhoz léptem, az én vitézeim nyergeltek. Amit viszont sehogy sem értettem, Ürögdi uram is kihozott az istállóból egy fölszerszámozott lovat.

– Csak nem akar a kísérőimmal menni anyám féllábú mindenese is?

Közben látom, Ürögdi sörényétől magához vonja a lovat, mintha beszélne is hozzá, mire az letérdel, s miután a farkát is leeresztette, gazdája a bal lábát a kengyelbe igazítja, a másikat a nyereg fölött csak úgy magára emeli, miközben az istállóbeli legényke kinyitja a nagykaput, s ezek hárman tova is léptetnek Ólymos piaca fele.

– Nem tudod te, milyen világ kerekedett ide – mondja anyám, ki tudja, hányadszorra, látván elképedésemet. – Ez az Ürögdi az ólymosújlaki dűlőben együtt kaszál az asszonyával, ezek az apróbb lányok meg mihelyt a kapu mögöl valami gonosz zörömbölést hallanak, összekapdossák a jobb holmit, s a java jószággal futnak neki a hegynek, a sziklás, bozótos meredéken úgyse kapaszkodik utánuk senki ember fia.

– De ez nem mostanság, ugye, anyám?

– Hát lehet azt tudni, mikor mi jöhet? Nincs foglár, nincs bíró, nincs hóhér, mind kámforrá vált. A legelső zajdulás után, mikor szerteszaladtak, s a megye, igaz, csak pár napra, gazdátlanul maradt, apád a nagy fedeles ládát szekérré rakta, s egy legénnyel, aki később katonának állt, bement a vármegyére, tudta, hol őrzik a pallost meg tán egyéb nyakazó szerszámokat, s ő ezeket összeszedte, hazahozta, elrejtette. Azt mondta, ahol nincs pallos, ott nincs hatalom, ott nincs vármegye. Jó lesz az majd neked.

– Énnekem? Ezt hogy gondolja, anyám?

– Úgy! Úgy gondolom. Mert kinek másnak? Mit sápítózol? Hiszen te majd úgyis Ólymosra állapodsz. A magadfajta hűségeseket, ha nem csapták le a fejüket, amikor annak eljött volna az ideje, ezeket aztán már azok is megbecsülik, akik az előző gazdát lapátra tették.

– Ugyan miféle hűség lehet az enyém? – mondtam, aztán megriadtam, mintha nem én mondanám.

Anyám aztán újra az asszonyom eltűntét kezdte kerülgetni.

– Neked most, tudom, egyvégtében az öröli az elméd: kicsoda, miféle szerzet lehetett az az ember, akivel az asszonyod odébbállt. Hogy az, ugye, amilyennek mondjátok, messziről nem jöhetett. És akkor tán nem is juthatott messzire. Ez pedig azt jelentheti, ez a jövevény ember nagyon is jól tudta, hol merre jár.

– És azt is, hogy én közelebről hazaérkezhetek.

– Na és a levél? Asszonyod azt a jövevény felmutatta írást, ugye, elfogadta. És tőled valónak fogadta el.

– Ki tudhatja, azt az írást kicsoda s miként formálta olyanná, hogy el lehessen hinni, az tőlem ered. Na meg azt sem tudhatjuk, abban a levélben mi lehetett.

– Csakhogy azzal törbe csalhatták az asszonyodat is. De mi végre, fiam?

– Lehet azért, hogy ezáltal engem túszykká tegyenek, s valami gyalázatra kényszerítsenek. Megeshet, olyan valakik, akik, anélkül hogy a szándékuakat kideríthetnénk, otthonosan forgolódhatnak a fejedelem közelében is.

– Te jó ég! Nem lehet agyoncsapni az ilyeneket – képedt el anyám. – Eszerint neked örökké a veled szemben álló eszével, fejével is gondolkodnod kell... Dehogyan fért bele az életedbe a te Orsolya asszonyod.

Most hallottam először, hogy a mi Orsolyánkat anyám nevéen említi. Erre anyám szálára szedte mindazon gyarlóságot, amivel úgy gondolta, az enyéimnek tartozom.

– Most bezzeg futkosol, mint a tökevesztett kutya, hogy az asszonyod megtaláld. Amíg itt lett volna neked, valahogy még kerülted is. Ezért voltál örökké úton? Na, megkaptad: a háború gondoskodott róla, hogy ne legyen veled.

Lesunyt fejjel hallgattam, mint acsarkodik, s közben furcsállva vettem észre, hiszen én, e rám bocsátott szóáradat miatt nem anyámra neheztelek.

– Milyen különös most, hogy Orsolyám hirtelen elérhetetlen lett, talán a hiánya okán, egyből megelevenedett. Ám azt nem tudom elképzelni, hogy akkor mi lesz velem, ha ő nem lesz nekem.

– Elfelejtetted – mondta könnyörtelen hangon anyám –, hiszen eddig is ugyan csak megvoltál nélküle. Lehet, valahogy érezted, nem miközülünk, nem a mi fajtánkból való.

– Hogyhogy nem a mi fajtánkból? Hiszen apja, anyja, minden felmenője tán még igenis színmagyar. És olyan reformáltak, mint mi vagyunk. Mi az, hogy nem a mi fajtánkból való?

– Na, apád bezzeg nem bánta, hogy messzibbről jött az egyetlen szál menyé. Hogy olyan szemrevaló volt az istenadta. Azt pedig senki meg nem mondta volna, hogy három gyermeket a világra hozott.

– Na ugye, tud anyám mondani róla némi üdvöset is.

– Hanem apád... Annak a vén kujonnak nyála csordult, ha ezt a menyecskét meglátta.

– Így már értem...

– Mit értesz te? Nem értesz te semmit.

– Azt azért nem bánnám, ha megmondaná anyám: milyen az az asszonyféle, amelyik nem közénk való, s milyen, amelyik igen.

– A közülünk valónak, kivált a vászonnépnek, nem hóka a képe...

– Hanem piros, ugye?

– S nem fekete a haja.

– Hanem szőke, ugye?

– Na meg csecsesebbek, s erősebb a faruk.

– De hiszen ez anyámra sem illene.

– Te is mindent kiforgatsz a maga mentiből... Azt azért igen jól tetted, hogy felém kerültél. Hogy látni akartál. Hiszen te azt tudtad, hogy az asszonyod itt nem leled. És az is megjárhatta az eszedet: ha ő azért indult el Nyövedről, hogy téged valahol elérjen, akkor nem erre jön. Mit is keresett volna ő Ólymoson? Na de nem érte jöttél te most se ide.

– Hanem mert látni akartam anyámat... legalábbis ezt mondta az előbb.

– Nyavalyát akartál látni engemet!

– Anyám egyik szavával félrezavarja a másikat.

– Te itt nem az asszonyod keresed, hanem a rejteket kutatod, ahová elhúzódhass, ha majd ez a sok nyomorúság véget ér. A menedék, ahol megfészkelhess, azt tudod, hogy csak Ólymos lehet akkor is, ha ma igen megrémültél, lát-

ván, hogy ebből a városból mi lett. Valahányszor Nyöveden az ifjabb nemzetség odáig cseperedik, hogy már kezdené a fészket rakni, az előtte járók, a meglett korúak húzódnak Ólymosra. Hiába hintál a lép fodra, annak immár nehéz nyáron a lehelete. Hiába édes a nyövedi szőlő, az ólymosi különb. De hiszen emlékezhetsz, annak idején, amikor te Nyöveden az udvarház s a mindenféle kint való birtokaink örökébe léptél, mindjárt azt mondtam apádnak: na, mi végre Ólymosra költözhettek. Ő akkor erről egy ideig hallani sem akart, szeretete a nagy társaságot, a végtelen vizeket, de miután végül csak rábólintott az idejöveteleinkre, többé aztán már nem kíváncsított el Ólymosról. Na, ez éppen így lesz veled is. Ne hidd, hogy ez a város, míg a világ, ilyen nyomorult marad. Volt már olyan, hogy elpusztult falvak, de akár népek is feltámadjanak. Meglásd, egyszer majd itt is helyreáll a rend. Az árus újra megtalálja majd a szokott asztalát a sokadalomban, csakúgy, mint a tanító az iskolapadban a nebulót.

– Csak azt nem tudom, anyám, akkor mit tesz majd – szólaltam meg valahogy elirigyelve lendületét –, ha, mondjuk, templomból hazafele jövet egyszer csak olyan mocskos szót kell hallanunk valakitől, mint amilyeneket ma a mi udvarunkban az üszőborjat kunyeráló fiú hallhatott. Gondolom, kitépné anyám a nyelvét annak a valakinek, ugye?

– Ezt, látod, jól gondold – mondta megvidámodva anyám. – S ha ki tán nem is tépném, szaros madzagot biztos húztnék bele.

– Bámulom anyám bizakodó kedvét annyiféle baj s bánat után.

– De hiszen én azt is tudom, hogy ennek még nincs vége, s tán nem is lesz egyhamar.

– Lehet, hogy az embereimmel lóra kellett volna ülnöm a délután, s hogy ezt elmulasztottam, bánni fogom.

– Hagyd, ne nyavalyáskodj, hiszen mióta a világon vagy, ilyen meghittségben sose szólhattam veled. A kíséroid meg nemsokára itt lesznek, megisznak egy kupa bort, s velük mi is, előhozunk valami harapnivalót, aztán mehetek Isten hírével.

– Aztán meg amit ugyancsak sajnállok, hogy hallgattam anyámra, s nem mentem ki az apám sírjához a szérűskertünk végibe.

– Miért mentél volna; hogy szántsad a térdig érő havat? Hiszen nincs ott semmi, amit látni érdemes. Egy kurva nagy sziklakő a hó alatt.

– Koporsó honnan került?

– Honnan? Mondtam. Sehonnan. Örvendtem, hogy akadt, aki végül a sírgödört meg tudta ásni neki. Volt itt a hátsó konyhában az a jóféle, hosszú hátszláda. Lehetett az százesztendő, ha nem öregebb. A ladás részben időnként őrlött gabona állt. Most kiürítettük, s az a kovácslegényke lefűrészelte a láda lábait csakúgy, mint a hátat, meg kétoldalt a karfákat. Lehoztam a padlásról egy öreg, földig érő subát, azt belesimítottam, igazítottam a ladába, apádat hajdan ez rendszeren végigérte; igen természetes volt szegény. De végül csak a szekérbe emeltük, hogy a szérűskertig valahogy elvigyük. Hát ez volt. Ha már mindenképpen ki akartad kényszeríteni belőlem, hogy végezte szegény.

Anyám ezt úgy mondta végig, hogy közben sem a szeme nem lett párás, sem a torka nem kapart. A hátralévő, együtt eltöltött félórában pedig valóságosan megvidámodott. Mindenáron az érdekelte volna, mivel telnek a fejedelem napjai. Mikor kél, mikor fekszik, s mik a kedvenc ételei? Azt talán még apámtól hallotta, hogy a fejedelem szívesen eljár vadászni – na, az hogy fér bele az idejébe?

– Ennél jobbat, találóbbat nem is kérdezhetett volna, anyám.

– Ezt igaz lelkedre mondod, vagy csak ámítani akarsz?

– A fejedelem elmegy vadászni, ha mázsás gondok nyomják a vállát, akkor is. Korán kél. Délelőtt meghallgatja a seregeinek gondjával hozzá érkező vezéreket s a mindenféle kérelmezéseket, megebédel, délután járja az erdőt,

a mezőt, s lődösi a vadat, a madarat; talán ezen idő alatt gondolja végig a kuruc háború minden gondját-baját, hiszen a szállásán közben már újra várnak reá. De azok rendszerint a bensőbb emberei.

– Téged nem szokott magával vinni, mikor vadászni megy? Mit kacagsz? Jó, tudom, erről nem beszélhetsz. Emlékszem, egyszer, mikor még Kassán vagy hol bojtárkodtál, s pár napra hazajöhettél, apád hívott, hogy menj ki vele a tóra Poklosberek fele. Aztán hogy örvendett, amikor elkísérted, s egyre-másra lőtted a kacsákat neki, holott arról sem tudott, hogy a puskával bánni tudsz. Na de te ezt biztos már rég elfelejtetted. Hiszen ez még mind azelőtt volt, hogy apáddal Nyövedről ide állapotunk Ólymosra. Aj, de régideje ennek is.

– Emlékszem én arra a mi közös vadászatunkra, hogyne emlékeznék, bár az talán túlzás, hogy akkor ott egyre-másra pusztítottam volna a vadrucát. Kettőt vagy talán hármát mutatóba. Késő ősz volt, odakint egyszer csak elzordult az idő. Arra is emlékszem, hogy valami piros csőrű, fekete madarak, ugyancsak vadkacsafélék szálltak le a tó egy öblösebb, hozzánk közeli morotvájánál...

– Na, neked aztán szolgál az emlékezeted.

– Arra, hogy olyan nagyon jól szolgálna, meg nem esküszöm, már csak azért sem, mert most azon akadtam fönn, hogy akkor, azon a kacsavadászaton vajon én lőttem-é, vagy sem ama piros csőrű, fekete kacsák közé.

– De hiszen ki a nyavalyát, s ugyan mi végre érdekelhetne az mára annyi nyomorúság után?

– Csak arra emlékszem, egyszeriben sötétedni kezdett az ég, holott még nem esteledett; apám elrakta a puskáit, s intett, hogy tenném el én is az enyémet, aztán váratlanul belekezdett valami oly történetbe, amelynek akkor ott számomra se értelme, se üzenete. Ezen história története tova az ezerhat-száz-as évek derekára nyúlt vissza, méghozzá egy azon időben igen híres és fiatal Rákóczinak – talán László nevezetűnek – a sorsa alakulásához. Őt apám valahol megismerhette, s egy időben, lehet, ezen jeles férfiú társaságában is megfordulhatott – talán fenn, Sáros megyében vagy Szepesben valahol. ...De ezt nem szálalnám tovább, mert mindjárt itt ér az este. Na de, amúgy is az apám hajdan volt emlékezetére kell hagyatkoznom, arra, amit az ő elmondásából őrzött meg, s próbál most föleleveníteni az elmém. Eszerint ez az az ifjú ember, aki akkoriban talán valamennyi Rákóczi közül a legnagyobbat lehetett, s aki hol az ország nagyjaival ült egy asztalnál, hol Erdélytől Lengyelországig futott, ha éppen békéltetnie kellett a különféle méltóságokat. Nos, ez az ifjú nagyúr, ahogy apám hallotta, vadászként is túltett minden korabeli jelességen. De ő nemcsak az őzeknek, medvéknek s az egyéb erdei méltóságoknak volt a veszedelme, hanem a vadásznépségek is. Ám ezekből nem a nagyjának: „fácánt, tűzokot, netán sast meglőni a parittyázó gyermek is tud”, mondta volna a fáma szerint. Hanem a fecskét: „Na, azt érd utol, és simogasd a stuccod porával. De röptiben!” Ugye, tudja anyám, mit tart a nép arról, aki a fecskét bántja?

– Tudom, hogyne tudnám: ha a fészket megbolygatod vagy netán levered, parazsat hord a házad eresze alá. De én olyat még csak nem is hallottam, hogy a fecskét meglődözte volna valaki. Aztán annak a Rákóczi fiúnak hogy bosszulta meg a fecske a galádságát?

– Hogy az a fecske lett volna, aki-ami megbosszulta, azt én nem tudom, de ahogy apám annak a fiatal nagyságnak a vesztét elmesélte, abból azt értettem, hogy ő talán igen, neki ez a fecskebosszú eszébe juthatott. Holott akkor Nagyvárad falánál a ki tudja, hányadik törökkel vívott csatában, ahol ezen ifjú Rákóczi Lászlónak, 1664 májusában az élete leáldozott: nos, akkor ott aligha mutakozhattak istállóból, eszterháj alá rakott fészkekből csapongva kiröpködő fecskék.

– Ti mind bolondok vagytok! Mert apád is az volt. Nektek mindig meddőt őről az agyatok. ...Te ilyenkor arra gondolj: mi lenne, ha sose hallottál volna a fecskének erről a nyavalyás szokásáról. Ha az ugyan hihető...! Mondtad, hogy a fejedelmetek, mihelyt ideje engedi, indul, s lövi a vadat. Arra sose gondoltál: hátha a madarat is lövi. Netán abból is az apraját?

– De eszembe jutott...

– Nem is egyszer, ugye? De megkérdezni, azt nem merted; hogy vaj' miféle madár lenne az, amire lövöldözünk, csak nem keveredett közéjük fecske is. Te az a fajta vagy, aki nem szereti megtudni az igazat. Inkább megpróbálja kitalálni azt.

– De hisz ha sikerül neki, az ugyanaz. Látom, anyámnak az este közeledével csúfondáros kedve kerekedik.

– Úgyse látlak egyhamar.

– Annyi baj s nyomorúság érheti az embert; biztos hallotta anyám, újabban megint a pestist mondják. Hogy az most újfent bentről, Erdély felől közeledik.

– Az jó, ha itt lesz. Ha már beszélnek. Hiszen akik a nyomorúságnak hírére hozzák, sose hazudnak. Ezt te megfigyelted, fiam? Ez is bizonyosság, de még milyen.

Erre én elképedtem, mire ő jókedvre derült.

– Bár, úgy hiszem, ezzel most még csak riogatják a népet, egymást s magukat. Mert a döghalál ilyen veszett hidegben nem nagyon siet. Hanem ha ez majd alább enged... Lehet, már két-három hét múlva, úgy Pál fordultával, december vége tájt. Mikor azt mondjuk: Pál fordul köddel, ember pusztul döggel. Meg azt is mondjuk: Háború, pestis, sáska / odavan a hízó hája / Elcsordul a bíró nyála...

Ezt követően valahogy zaklatottan, kapkodón váltogatta a kérdeznivalóit:

– Azt mondd meg nekem, mielőtt elmennél, s itt hagynál: ez a Rákóczi, ez a ti vezérek, szokott-e félni?

– Nem, anyám, Rákóczit, úgy tudom, senki sem látta félni. Sem amikor lóháton verekedve a paripa elbukott, s őt eszméletlen mentették ki a lova alól, sem amikor éjszaka a szállásán gyilkos tört reá. Rákóczi kapitányai, ha gonoszodni kél kedvük, azt szokták mondani, a fejedelem újfent Bercsényi grófra testálta a sereg félelmeit.

– Ezzel most nem is tudod, mekkora örömet szerezte nekem. Mert jaj, nagy szó az, ritka kegyelem, ha egy igazi nagyságot, aki született hadak ura, jókor találja jó helyt az isteni jóindulat.

– Csak az a kétséges, hogy őt, tíz esztendőn át képes lehet-e, tudhat-e, még jókor jó helytállni bármily jóindulat.

Közben hallottam, a fagyos ólymosi portyáról megjöttek a vitézeim. A háztáj fél lábú mindenese továbbra is gondjukat viselte. Megkérdeztem anyámat: nem kéne itt hagynom közülük valamelyiket? Vagy akár mindkettőt? Ezek vigyáznák a portát hűségesen.

– Vidd őket innét a nyavalyába. Ahogy eddig megvoltunk anélkül, hogy őrizett volna bennünket valaki, ezután is megleszünk. Bárcsak vigyázhatnál a maradékainkra – mondta váratlanul, gondokba merülten. – Igaz, a gyermekeidet úgyis magukra hagyod majd a nyövedi birtokok örökében. Már csak azért is, hogy az ő boldogulásuknak te ne lehess tanúja. S hogy ők se a te vergődésednek.

– Miközben anyám, látom, végleg eltemette Tompay Wajtha Orsolyát, az én asszonyomat.

– De hiszen te még hozhatsz asszonyt a házhoz, s attól lehetnének gyermekeid is – mondta anyám, s ezzel, rémlett, végképp átlép a nejem emlékezte fölé.

– Az életben meg, úgy láttuk apáddal, mindig tudtad, hova állj: ahhoz a gazdához húzódtál, amelyik inkább megbecsült.

– Hogy ezt mikor s miként ókumlálták ki anyámék, nem tudhatom, ám az az állítás, amely itt fennforog, hogy üdvös volna, alig hiszem.

– Tudok én más megszívlelendőt is, ám lásd. Az egyik szerint: ló döglük, hám ürül; míg a másik, amit ugyancsak figyelmedbe ajánlanék: aki asszonykétől hal meg, nem jut a mennyországba, és a többi: nyűtt nyomorúság, gazdátlan diadal!

Mire anyámtól elköszöntem, s két kísézőmmel elindultunk vissza Nyövedre, csikorgó, csillagos este lett. Aztán az éjszakának nyeregben telt a nagyobbik fele. Arcunkon, bajszunkon vastagon kapaszkodott a zúzmara.

